

Pincode.

Marktvormen en marktfalen

15/2/21

Noordhoff Uitgevers

Iedereen leert

Hoofdstuk 2 | Marktfalen

- 2.1 [Consumenten- en producentensurplus](#)
- 2.2 [De overheid grijpt in](#)
- 2.3 [De overheid stuurt](#)
- 2.4 [Verplichte context: arbeidsmarkt](#)

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Wat ben jij bereid te betalen voor een concertkaartje?

€ 40?
€ 30?
€ 20?

} **Betalingsbereidheid**

Als de betalingsbereidheid $>$ marktprijs, dan ontstaat een **consumentensurplus**.

Betalingsbereidheid:
Het maximale bedrag dat een koper wil betalen voor een product.

Consumentensurplus:
Het verschil tussen de prijs en het bedrag dat de vrager bereid is te betalen.

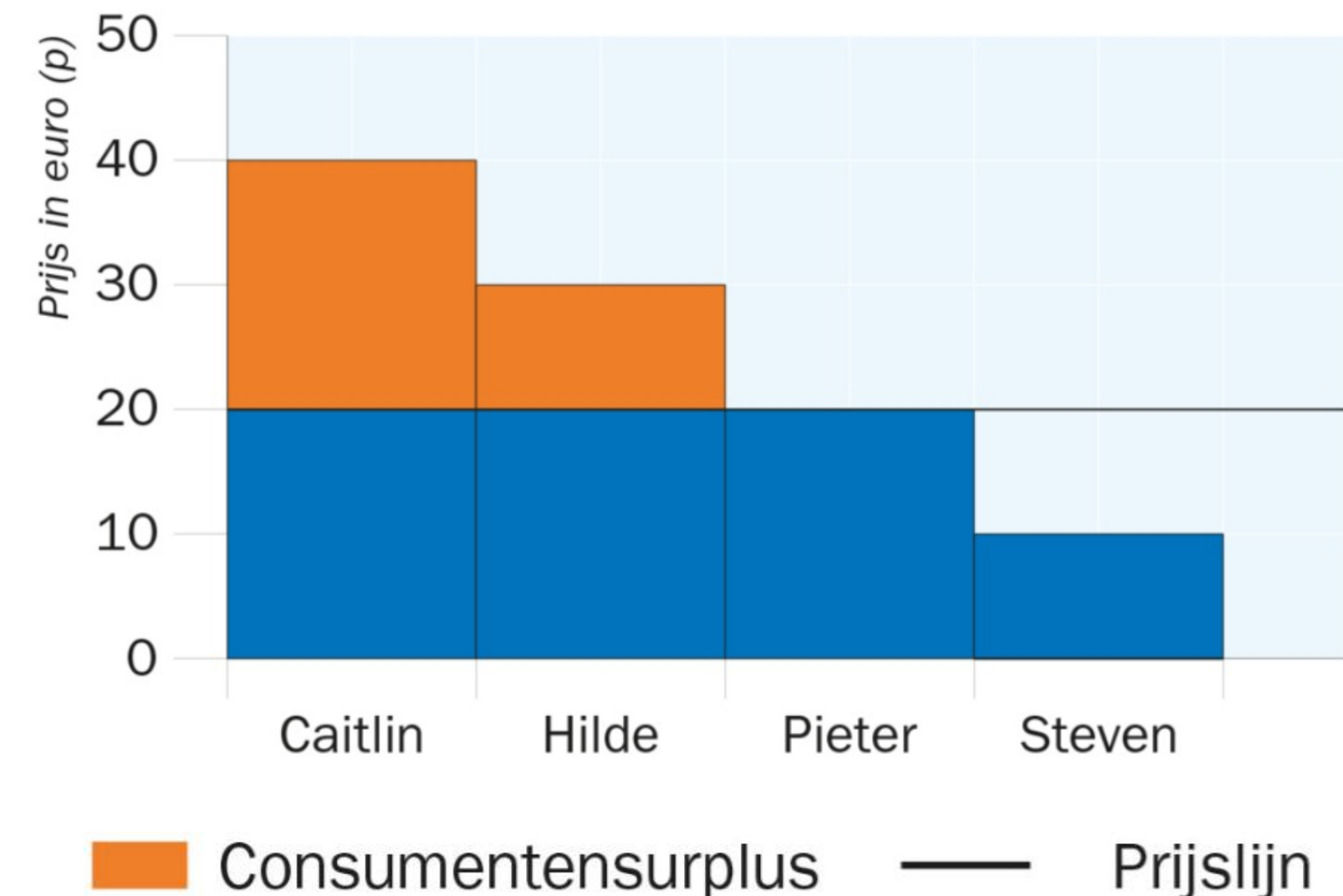
2.1 Consumenten- en producentensurplus

Ontstaan consumentensurplus

In het figuur hiernaast is de betalingsbereidheid te zien van vier klasgenoten

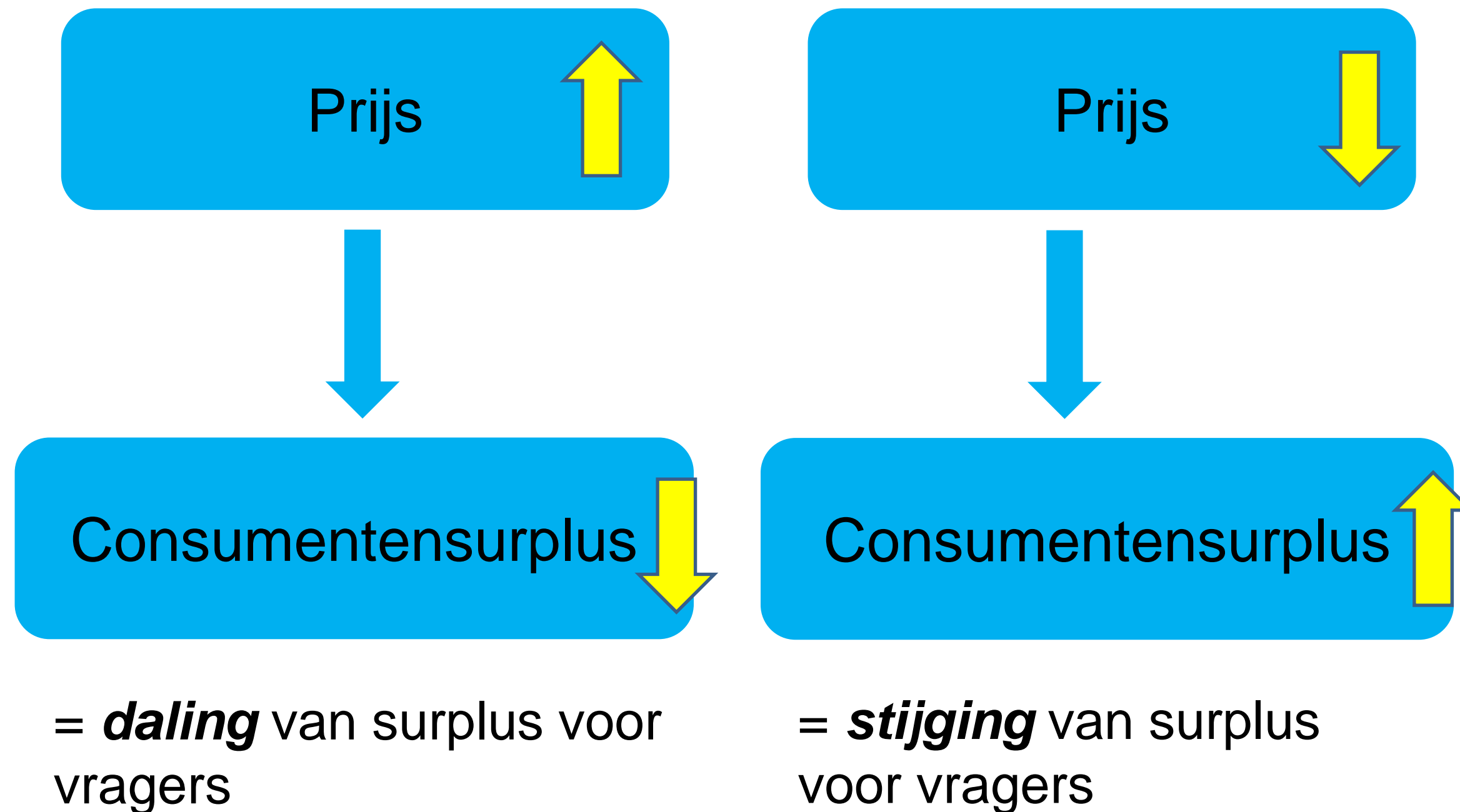
Stel de marktprijs is € 20.

Bij Caitlin en Hilde ontstaat consumentensurplus.

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Het consumentensurplus verandert als de prijs verandert:

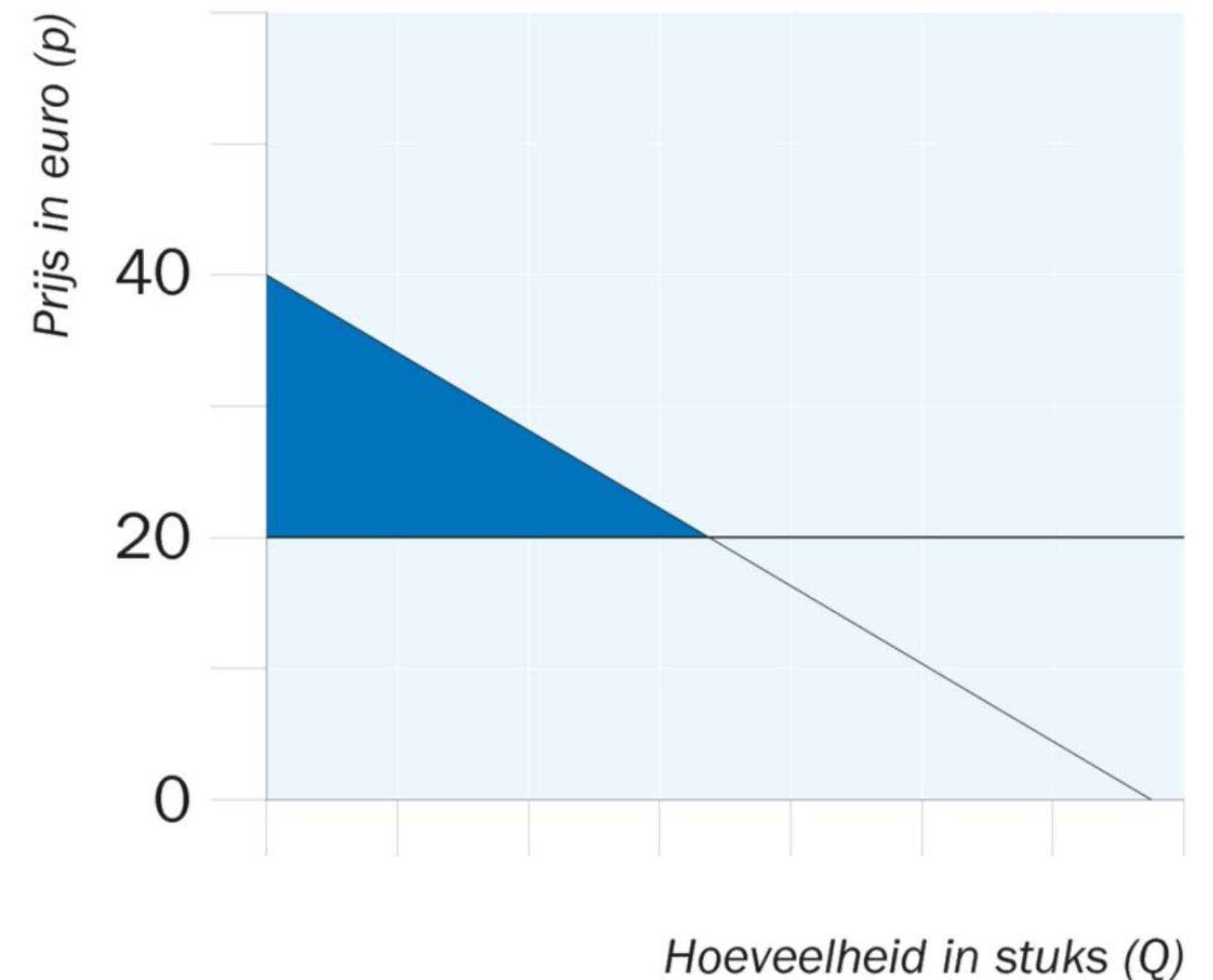
2.1 Consumenten- en producentensurplus

Consumentensurplus bij een prijs van €20

Stap 1 Teken de vraaglijn

Stap 2 Teken de marktprijs

Stap 3 Verschil tussen de betalingsbereidheid en marktprijs

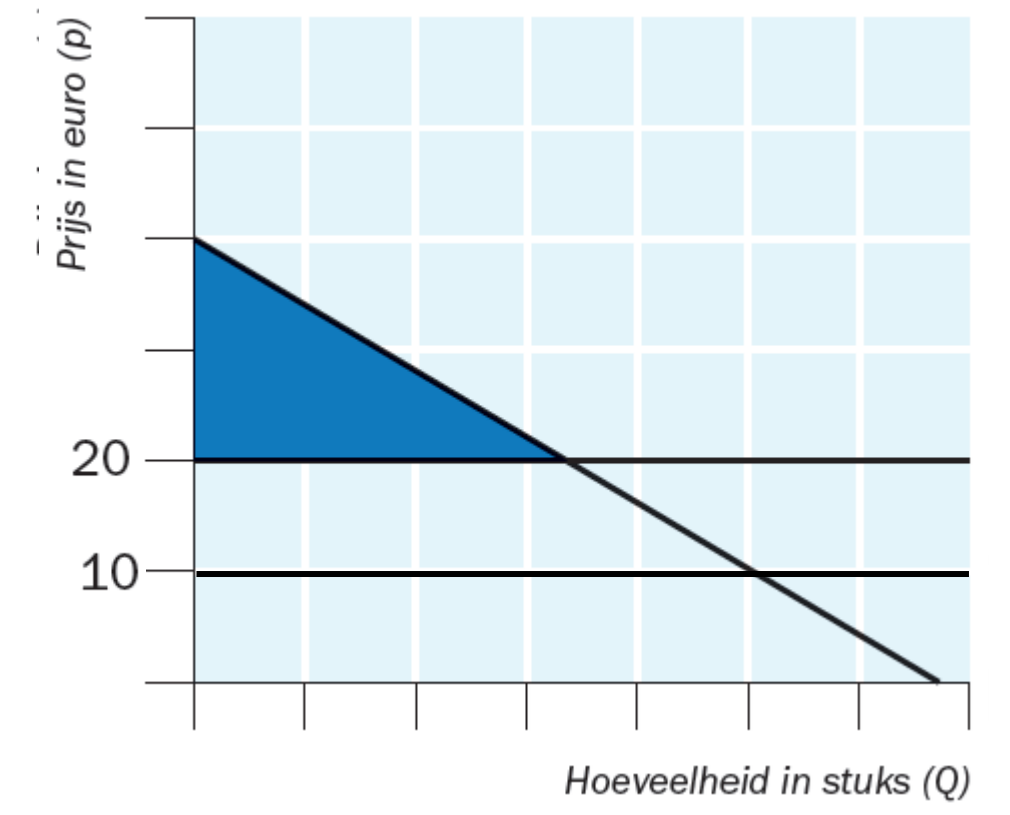
2.1 Consumenten- en producentensurplus

Consumentensurplus bij een prijs van € 10

Stel de prijs van kaarten wordt verlaagd naar € 10

Het consumentensurplus van bestaande klanten stijgt.

Nieuwe klanten betreden de markt en ervaren nu ook een consumentensurplus.

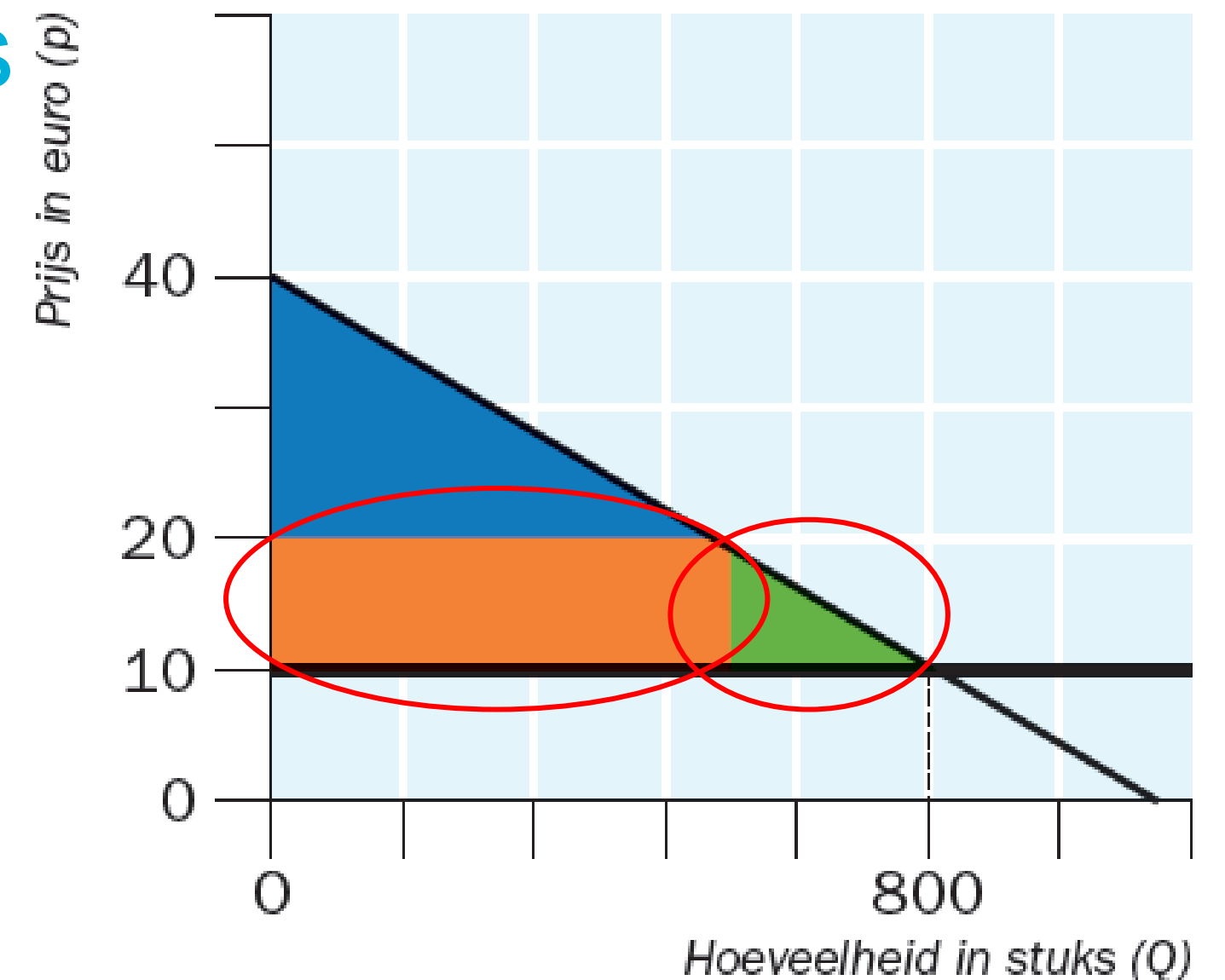
- Consumentensurplus
- Prijslijn
- Extra consumentensurplus oorspronkelijke vragers
- Extra consumentensurplus nieuwe vragers

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Consumentensurplus bij een prijs van € 10

Bij een lagere prijs veranderen er twee dingen:

1. Extra consumentensurplus oorspronkelijke vragers
2. Consumentensurplus nieuwe vragers

- Consumentensurplus
- Prijslijn
- Extra consumentensurplus oorspronkelijke vragers
- Consumentensurplus nieuwe vragers

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Je kunt de welvaart ook vanuit de producent bekijken.

Voor welke prijs zijn producenten bereid een product te produceren?

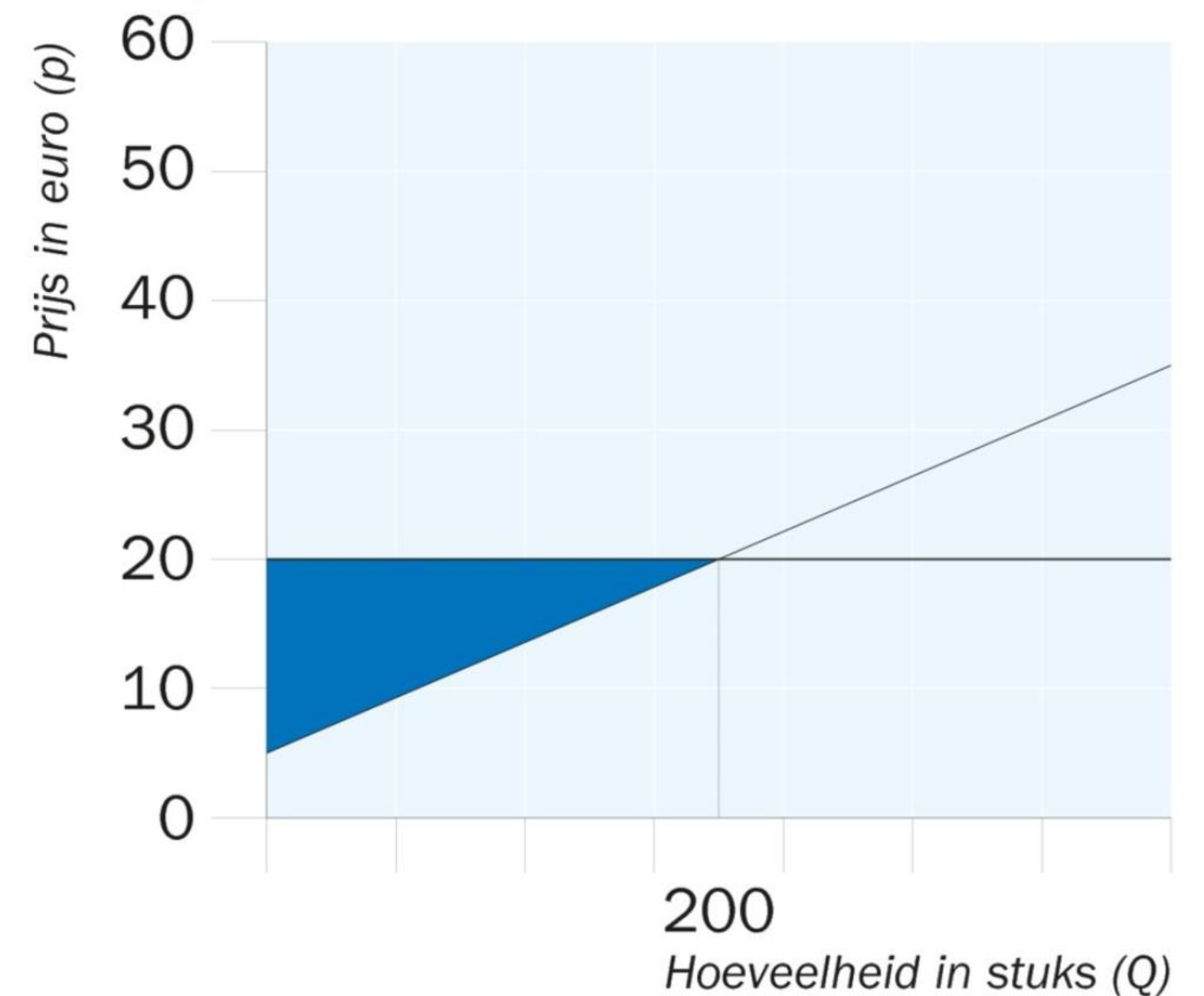
Als de verkoopbereidheid $<$ marktprijs, dan ontstaat een **producentensurplus**.

Producentensurplus:
Het verschil tussen de prijs en het laagste bedrag waarvoor een aanbieder een product of dienst wil verkopen.

2.1 Consumenten- en producentensurplus

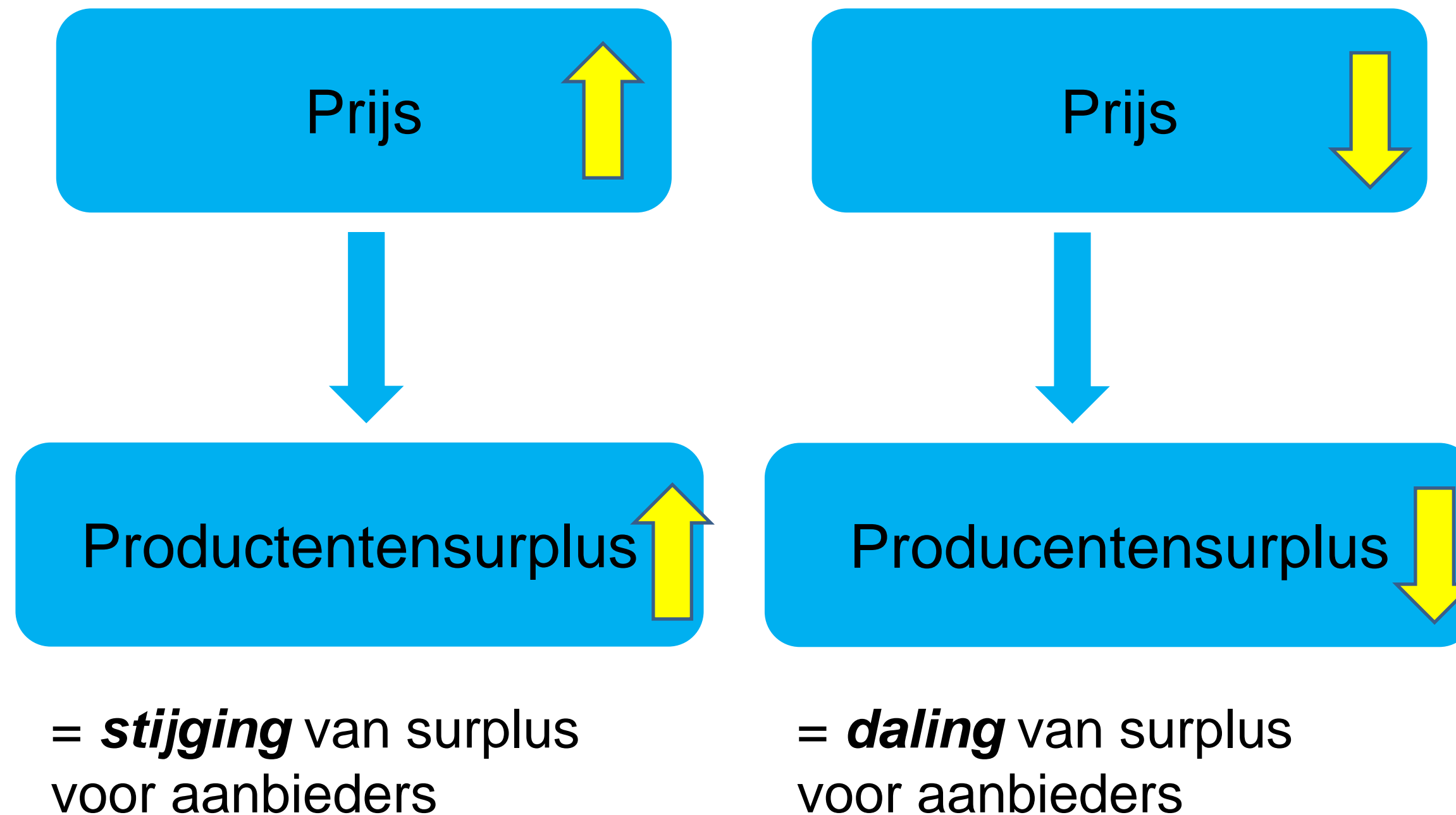
Producentensurplus bij een prijs van € 20

- Stap 1 Teken de aanbodlijn
- Stap 2 Teken de marktprijs
- Stap 3 Verschil tussen de verkoopbereidheid en marktprijs

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Het producentensurplus verandert als de prijs verandert:

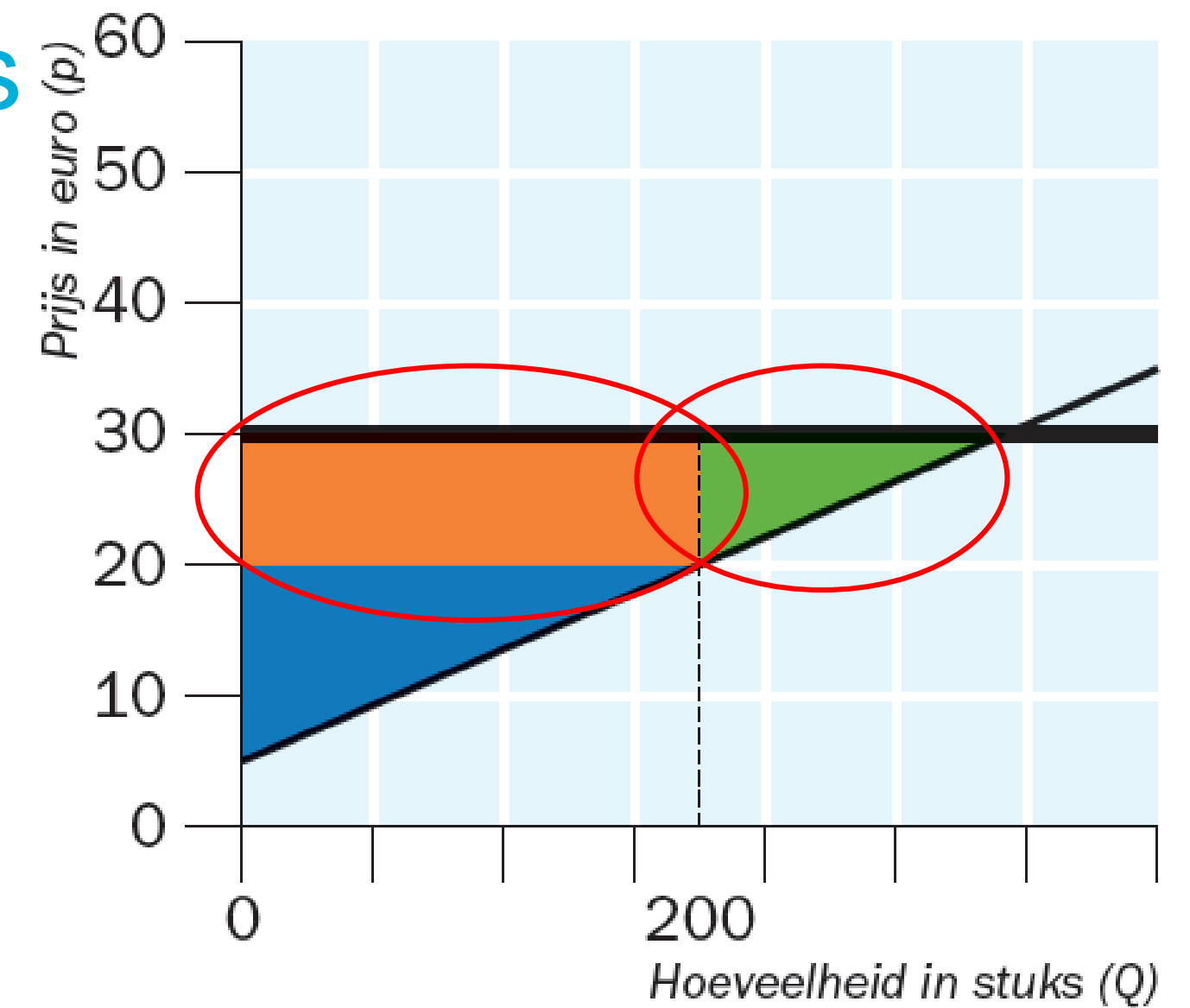

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Producentensurplus bij een prijs van € 30

Bij een hogere prijs veranderen er twee dingen:

1. Extra producentensurplus oorspronkelijke aanbieders
2. Producentensurplus nieuwe aanbieders

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Het consumentensurplus en producentensurplus vormen samen het **totale surplus**.

Bij een marktmodel in evenwichtssituatie bij volkomen concurrentie is het totale surplus het grootst.

Totale surplus:
De omvang van het totale surplus is een maatstaf voor de doelmatigheid van de markt.

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Perfect werkende markt bij volkomen concurrentie

Het surplus van de consumenten en producenten samen is het totale surplus.

Het totale surplus is maximaal in een perfect werkende markt.

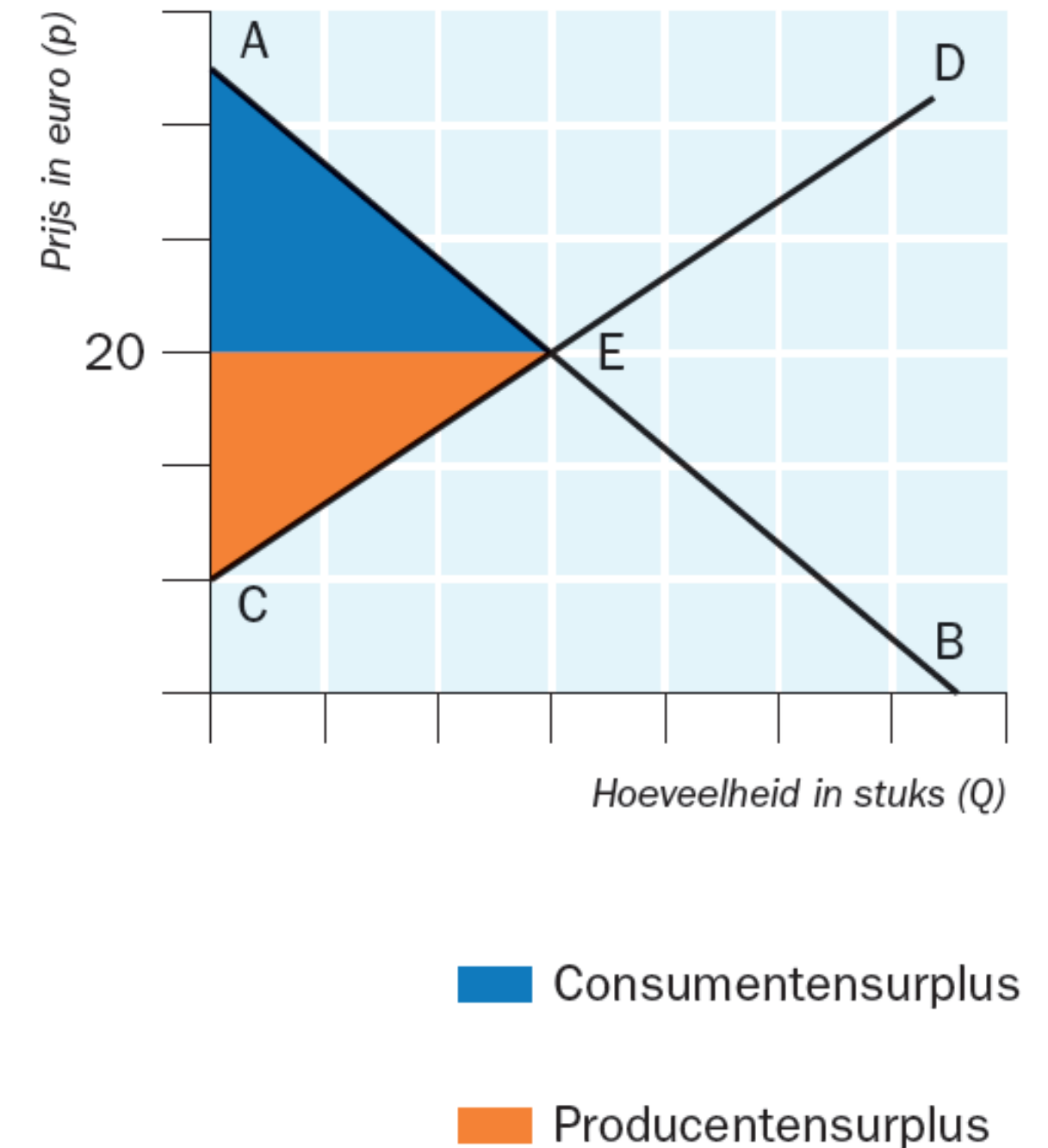
E Marktevenwicht

AE Vragers met een betalingsbereidheid $> \text{€ } 20$

EB Vragers met een betalingsbereidheid $< \text{€ } 20$

CE Aanbieders met een verkoopbereidheid $< \text{€ } 20$

ED Aanbieders met een verkoopbereidheid $> \text{€ } 20$

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Als er geen volkomen concurrentie is, is er sprake van een bepaalde mate van **marktmacht**.

Er is dan sprake van monopolistische concurrentie, oligopolie of zelfs monopolie.

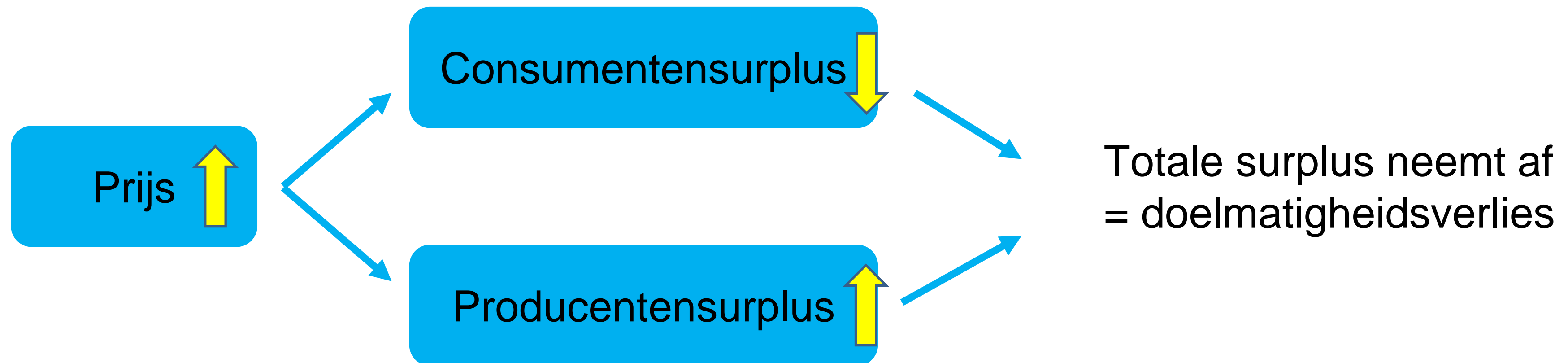
De producent kan een hogere prijs voor het product vragen dan bij volledige mededinging (bijvoorbeeld prijsdiscriminatie)

Marktmacht:

De mate waarin een aanbieder zich onafhankelijk van de andere spelers op de markt kan gedragen.

2.1 Consumenten- en producentensurplus

Een hogere prijs heeft gevolgen voor de doelmatigheid van de markt:

2.1 Consumenten- en producentensurplus

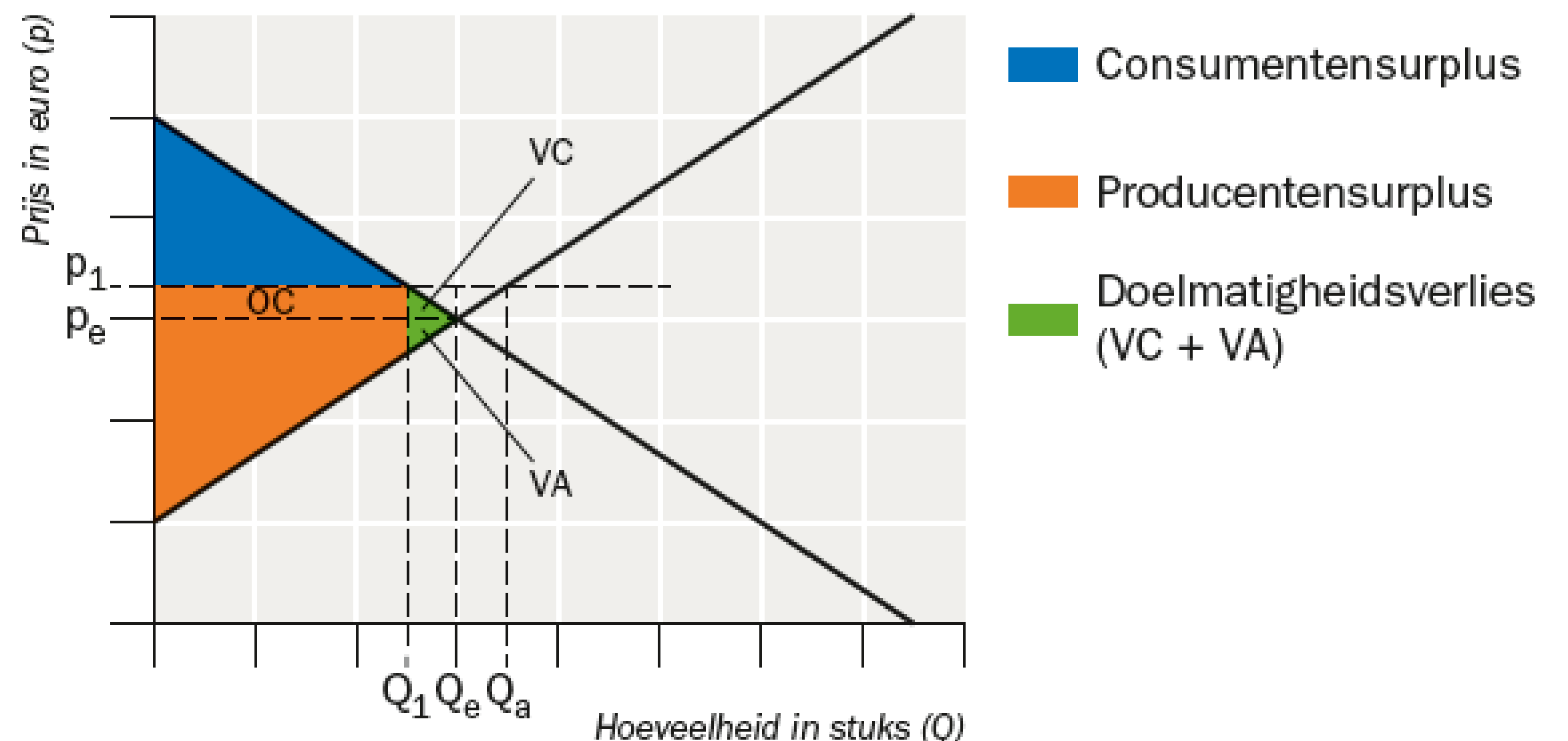
Afname totale surplus (afname doelmatigheid)

Door marktmacht kunnen aanbieders een hogere prijs vaststellen.

Gevolg:

- Producentensurplus stijgt
- Consumentensurplus daalt
- Totale surplus neemt af

Figuur 11 Afname totale surplus (afname doelmatigheid)

2.2 De overheid grijpt in

Naast marktmacht kunnen er meer oorzaken zijn dat een markt niet perfect werkt. De **markt faalt** dan door:

- **Externe effecten**
Niet-gewenste uitkomsten van de markt, zoals milieuvervuiling, geluidsoverlast en gezondheidseffecten
- **Collectieve goederen**
De markt voorziet niet in de behoefte voor deze Goederen.

Marktfalen:

Situatie waarin de markt niet perfect werkt.

Externe effecten:

Gevolgen van productie en gebruik van goederen en diensten die niet in de prijs worden doorberekend.

Collectieve goederen:

De overheid produceert goederen die niet in individuele eenheden zijn op te delen.

2.2 De overheid grijpt in

Als een markt niet optimaal werkt, kan de overheid ingrijpen op die markt door prijsregulering:

- **Minimumprijzen**
Garantieprijzen om producenten te beschermen.
- **Maximumprijzen**
Garantieprijzen om consumenten te beschermen.

Minimumprijs:

De overheid garandeert aanbieders een prijs die hoger is dan de marktprijs.

Maximumprijs:

De overheid garandeert consumenten een prijs die lager is dan de marktprijs.

2.2 De overheid grijpt in

Marktmodel met minimumprijzen

- Doordat de prijs $>$ evenwichtsprijs ontstaat een **aanbodoverschot**.
- De overheid koopt dit overschot op (bijvoorbeeld bij landbouwproducten).
- De overheid kan (te)grote overschotten voorkomen door een productiequotum in te stellen.

Aanbodoverschot:
Het aanbod is groter dan de vraag (oftewel: vraagtekort).

2.2 De overheid grijpt in

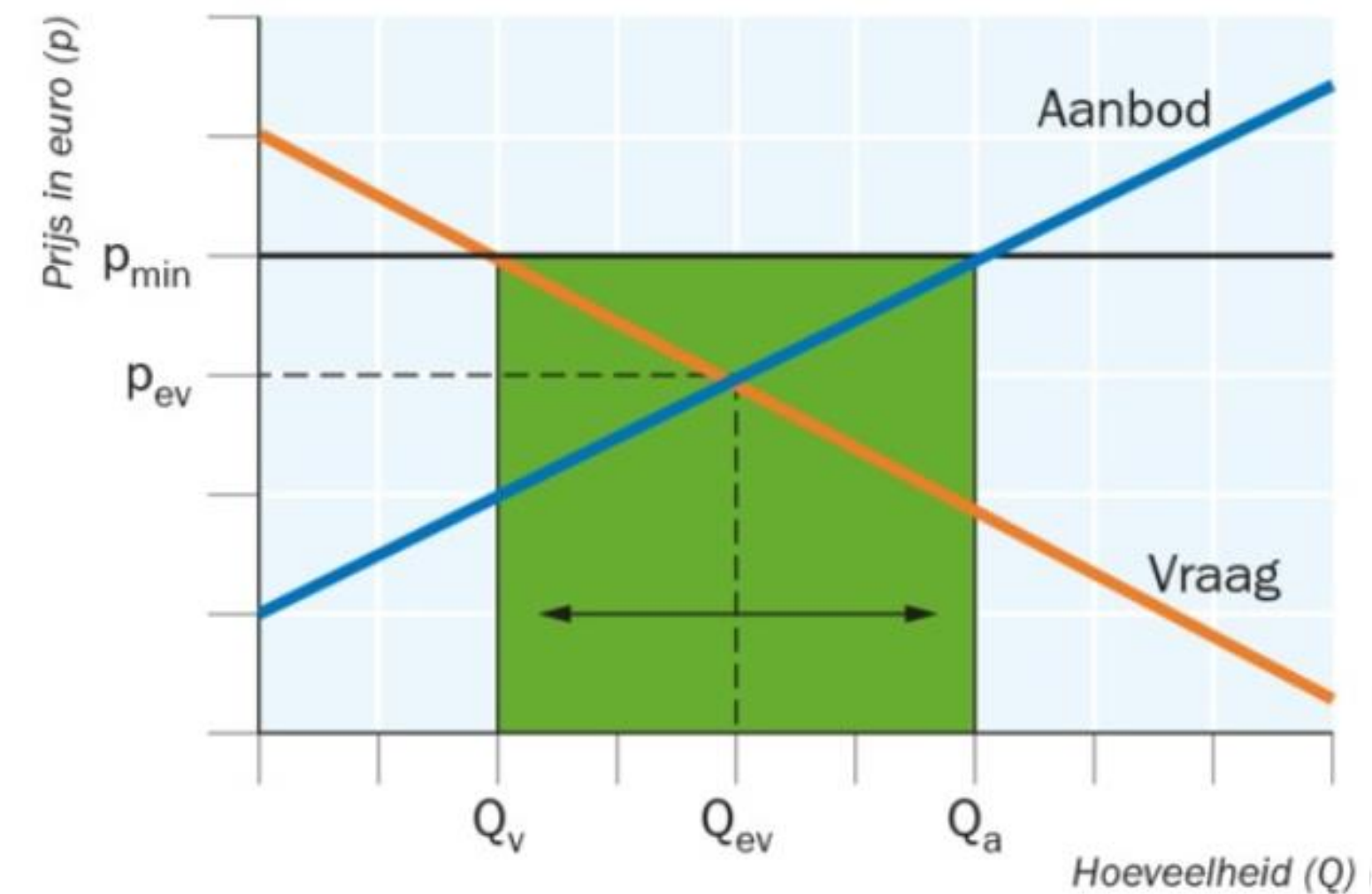
Minimumprijs melk

Als een markt niet optimaal werkt dan kan de overheid ingrijpen d.m.v. bijvoorbeeld prijsregulering.

Als de overheid een minimumprijs instelt, beschermt ze de aanbieder.

Door de minimumprijs ontstaat een aanbodoverschot ($Q_a - Q_v$).

De overheid koopt dit aanbodoverschot op ($(Q_a - Q_v) \times P_{min}$).

p_{min} = minimumprijs
 p_{ev} = evenwichtsprijs
 Q_v = gevraagde hoeveelheid
 Q_a = aangeboden hoeveelheid
 Q_{ev} = evenwichtshoeveelheid

↔ = aanbodoverschot
 ■ = waarde aanbodoverschot

2.2 De overheid grijpt in

Marktmodel met maximumprijzen

- Doordat de prijs $<$ evenwichtsprijs ontstaat een **aanbodtekort**.
- Er ontstaan wachtlijsten (bijvoorbeeld voor sociale huurwoningen).

Aanbodtekort:

Het aanbod is kleiner dan de vraag (oftewel: vraagoverschot).

2.2 De overheid grijpt in

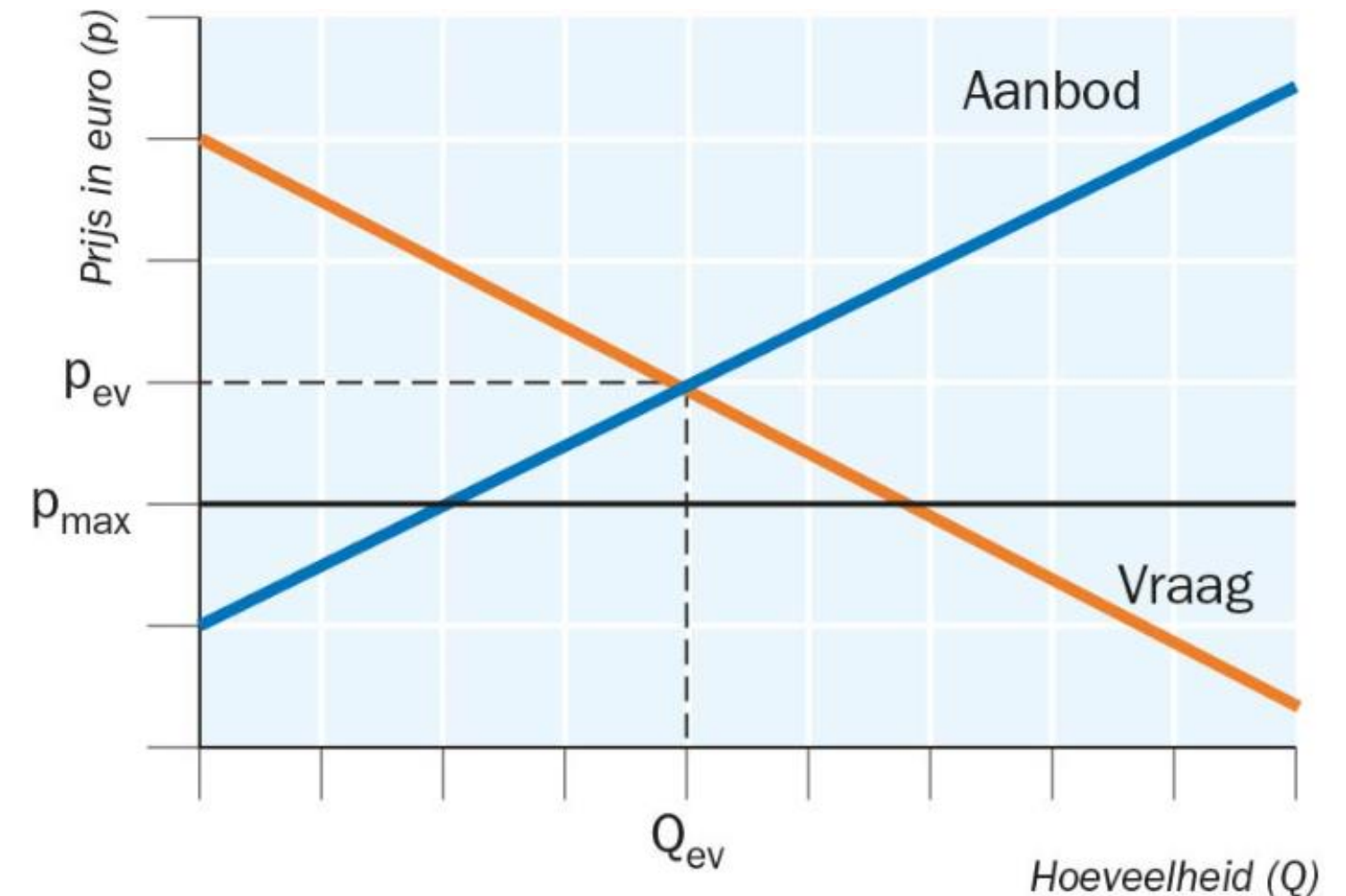
Maximumprijs huurwoningen

Als een markt niet optimaal werkt dan kan de overheid ingrijpen d.m.v. bijvoorbeeld prijsregulering.

Als de overheid een maximumprijs instelt, beschermt ze de consument.

Door de maximumprijs ontstaat een aanbodtekort ($Q_v - Q_a$).

Een aanbodtekort brengt geen kosten mee voor de overheid. De overheid moet nu door aanvullende maatregelen zorgen dat de beperkte hoeveelheid woningen wordt verdeeld.

- p_{\max} = maximumprijs
- p_{ev} = evenwichtsprijs
- Q_v = gevraagde
hoeveelheid
- Q_a = aangeboden
hoeveelheid
- Q_{ev} = evenwichts-
hoeveelheid
- ←→ vraagoverschot

2.2 De overheid grijpt in

De overheid houdt **toezicht** op de markt:

- ACM (Autoriteit Consument en Markt)
- AFM (Autoriteit Financiële Markten)

Het doel is om de markt zo goed mogelijk te laten werken:

- Zo veel mogelijk concurrentie (mededinging).
- Zo min mogelijk marktmacht voor producenten.

Toezichthouders:
Onafhankelijke instellingen die toezicht houden op bijvoorbeeld het mededingingsbeleid.

2.3 De overheid stuurt

Er zijn nog meer manieren waarop de overheid ingrijpt in de markt:

- **Accijns**
De overheid probeert de vraag af te remmen
- **Subsidie**
De overheid probeert de vraag te stimuleren

Accijns:

Een verbruiksbelasting op tabak, fossiele brandstoffen, alcohol en frisdrank. Het product wordt duurder.

Subsidie:

Een financiële bijdrage van de overheid aan consumenten of bedrijven. Het product wordt goedkoper.

2.3 De overheid stuurt

Marktmodel met accijnzen

- Door accijns stijgt de prijs en neemt de gevraagde hoeveelheid af.
- Het totale surplus daalt.

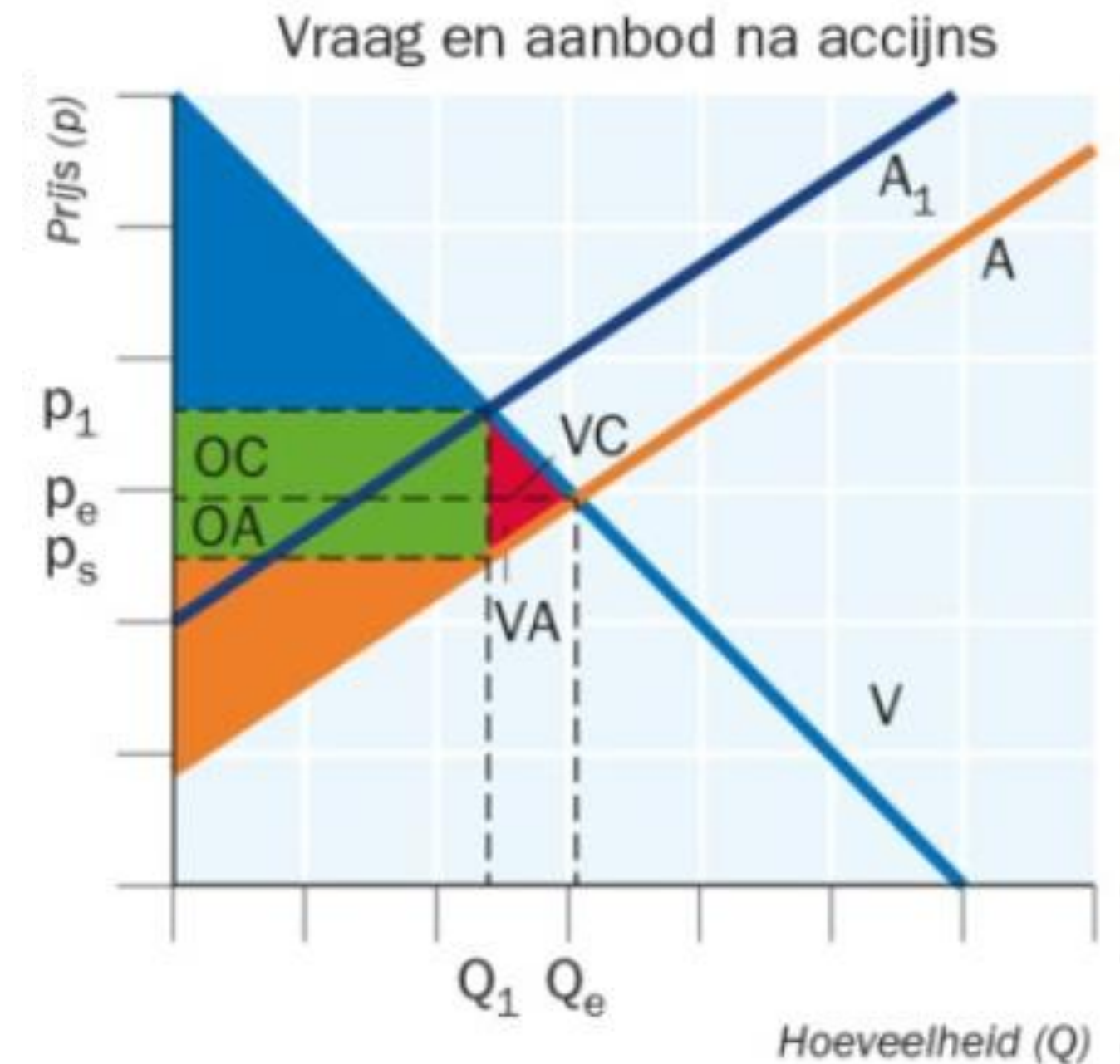
2.3 De overheid stuurt

Voorbeeld

Accijns op vliegtickets

Gevolgen door extra belasting op vliegtickets:

- Aanbodlijn verschuift naar boven
- Evenwichtsprijs stijgt van p_e naar p_1
- Hoeveelheid vliegtickets daalt van Q_e naar Q_1
- Verschil tussen p_1 en p_s is het accijnsbedrag
- Consumentensurplus daalt met $OC + VC$
- Producentensurplus daalt met $OA + VA$
- Accijnsopbrengst gaat naar de overheid $OC + OA$
- Uiteindelijk daalt de som van alle surplussen en daarmee de doelmatigheid van de markt.

- Consumentensurplus
- Producentensurplus
- Surplus overheid

2.3 De overheid stuurt

Marktmodel met subsidie

- Door subsidie daalt de prijs en neemt de gevraagde hoeveelheid toe.
- De marktomzet stijgt en wordt deels door de overheid betaald.

2.3 De overheid stuurt

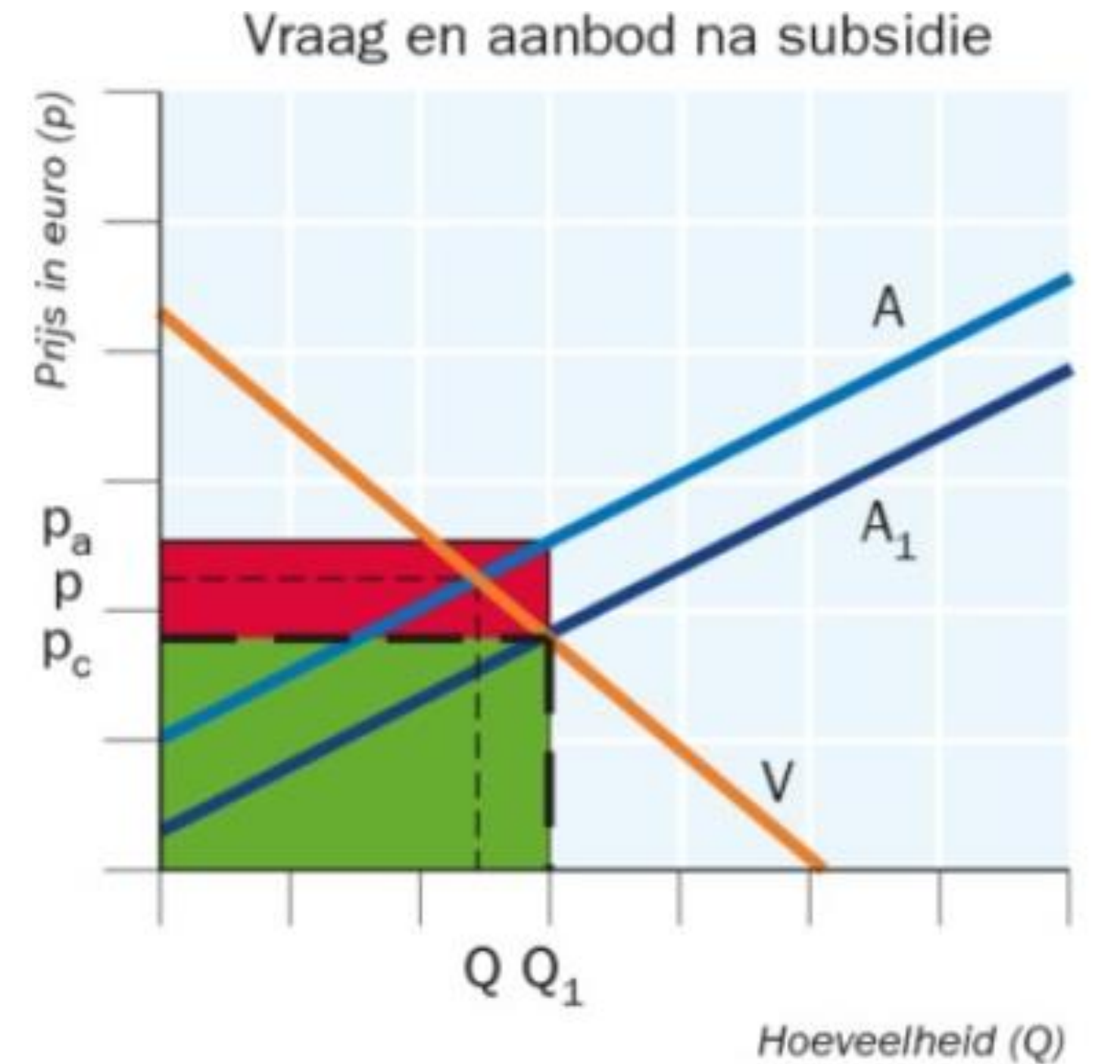
Voorbeeld

Subsidie op zonnepanelen

Gevolgen:

- Aanbodlijn verschuift naar beneden
- Evenwichtsprijs daalt van p_e naar p_c
- Evenwichtshoeveelheid stijgt van Q naar Q_1
- Aanbieders realiseren een marktomzet van $p_c \times Q_1$
- Van de overheid ontvangen bedrijven $(p_a - p_c) \times Q_1$
- De totale omzet is $p_a \times Q_1$

Een deel van de grotere marktomzet wordt door de overheid betaald.

2.3 De overheid stuurt

De overheid vindt innovatie belangrijk (bijvoorbeeld bij medicijnen en technologie).

Om innovatie aan te moedigen is het mogelijk om een **octrooi** (=patent) aan te vragen.

Hierdoor wordt concurrentie tijdelijk uitgesloten van de markt en ontstaat een monopolie positie voor de producent.

Octrooi of patent:
Een exclusief recht op een uitvinding van een product of proces.

2.4 Arbeidsmarkt

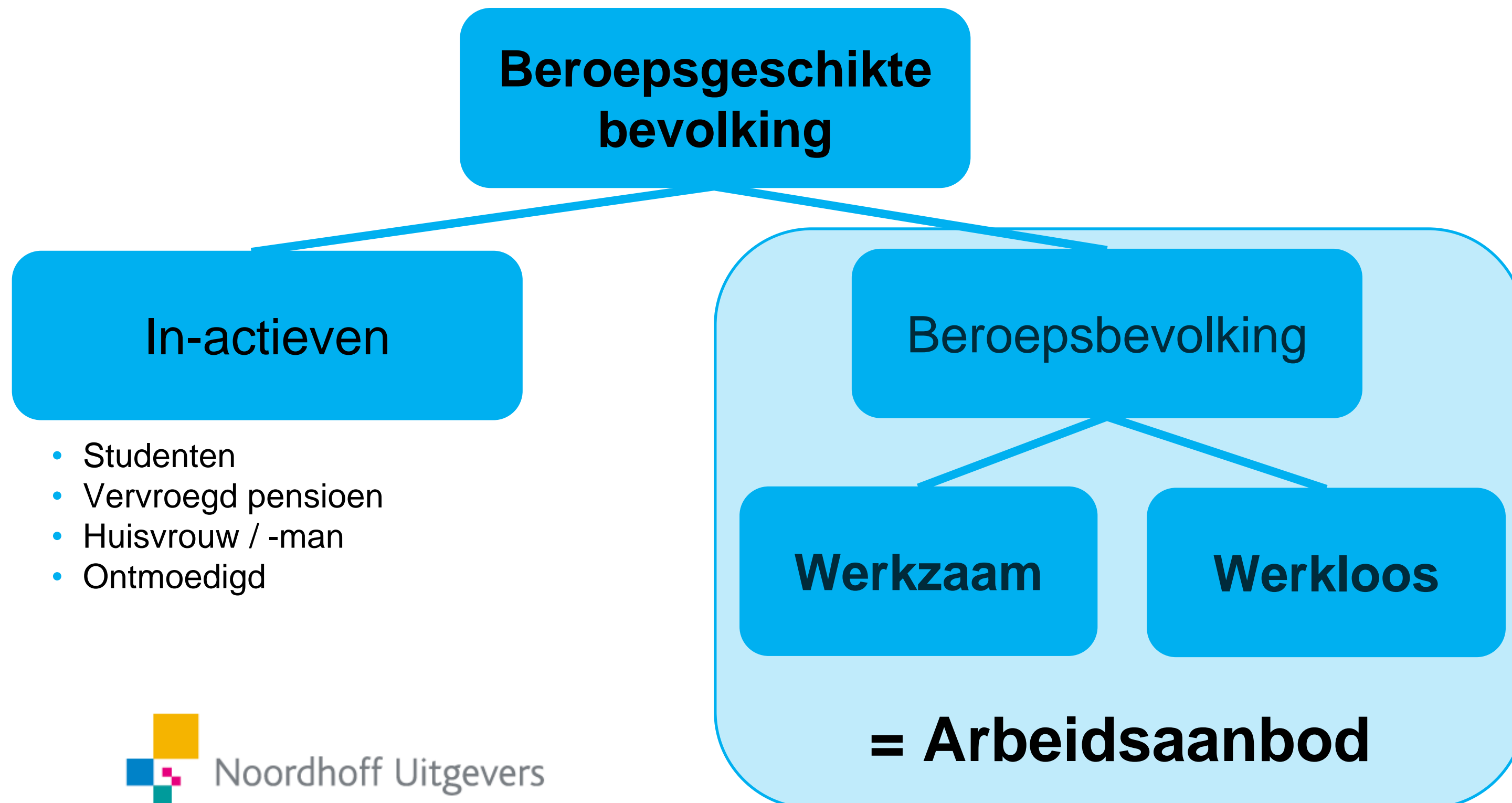
De arbeidsmarkt is het geheel van vraag naar en aanbod van arbeid.

De prijs van arbeid is het loon.

Dit loon komt tot stand als gevolg van marktwerking.

2.4 Arbeidsmarkt

Als je werkt of een baan zoekt, bied je arbeid aan.

Beroepsgeschikte bevolking:

Alle mensen tussen 15 en 75 jaar die in staat zijn te werken.

Werkzame beroepsbevolking:

Alle mensen tussen 15 en 75 jaar die betaald werk verrichten.

Werkloze beroepsbevolking:

Alle mensen tussen 15 en 75 jaar die betaald werk zoeken.

2.4 Arbeidsmarkt

Je kunt uitrekenen hoe groot het aanbod van arbeid is met de **participatiegraad**.

Participatiegraad:
De mate waarin mensen deelnemen aan de arbeidsmarkt.

Formule

Participatiegraad	Bruto participatiegraad = $\frac{\text{beroepsbevolking}}{\text{beroepsgeschikte bevolking}} \times 100\%$
	Netto participatiegraad = $\frac{\text{werkzame beroepsbevolking}}{\text{beroepsgeschikte bevolking}} \times 100\%$

2.4 Arbeidsmarkt

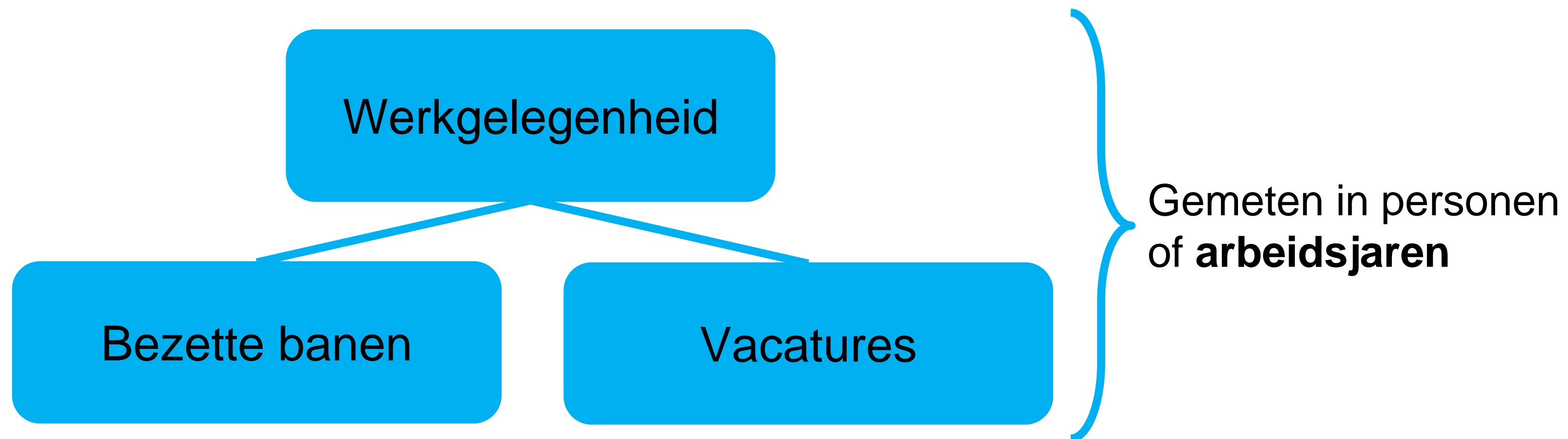
De participatiegraad is de afgelopen decennia gestegen door o.a.:

- Verhoogde pensioenleeftijd
- Meer vrouwen zijn gaan werken
- Meer deeltijdwerk
- Betere voorzieningen voor kinderopvang en ouderschapsverlof

2.4 Arbeidsmarkt

De vraag naar arbeid bestaat uit alle banen bij organisaties en de overheid. Dit is de werkgelegenheid.

Arbeidsjaren:
Voltijdbanen op
jaarbasis.

2.4 Arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is heterogeen (verschillende soorten banen en werknemers) en vraag en aanbod is vaak niet in evenwicht.

Aanbod > vraag

Ruime arbeidsmarkt
(= **werkloosheid**)

Aanbod < vraag

Krappe arbeidsmarkt

Werkloosheid:

Geregistreeerde werkloosheid omvat mensen tussen 15 en 75 jaar die ingeschreven staan bij het UWV en minimaal 1 uur per week willen werken.

2.4 Arbeidsmarkt

Werkloosheid kan verschillende oorzaken hebben:

Tabel 10 Soorten werkloosheid en oorzaken

Soorten werkloosheid	Oorzaak
Conjuncturele werkloosheid	Doordat de totale bestedingen in een land achterblijven (vanwege een slechte economische situatie) daalt de vraag naar arbeid.
Structurele werkloosheid (kwantitatief)	Er zijn onvoldoende arbeidsplaatsen, bijvoorbeeld door een toename van de beroepsbevolking of door het vervangen van arbeid door machines en computers.
Structurele werkloosheid (kwalitatief)	Mensen hebben onvoldoende of de verkeerde opleiding of mensen zijn niet bereid voor werk te verhuizen.
Frictiewerkloosheid	Het duurt een tijd voor schoolverlaters een baan vinden. Ook kan het tijd kosten om van baan naar baan te gaan.
Seizoenswerkloosheid	Werkloosheid die ontstaat doordat in het ene seizoen meer werk is dan in het andere seizoen.

2.4 Arbeidsmarkt

De overheid grijpt in op de arbeidsmarkt om ongewenste effecten te voorkomen.

Een voorbeeld van ongewenste effecten zijn te lage prijzen op de markt.

De overheid grijpt in met minimumprijzen: het **minimumloon**.

Lonen worden vastgelegd in arbeidsovereenkomsten:

- **individueel** (tussen één werkgever en één werknemer)
- **collectief (cao)** (tussen vakbonden en één of meerdere werkgeversorganisaties)

Minimumloon:

Het loon dat een werkgever, volgens de wet, minimaal moet uitbetalen.

2.4 Arbeidsmarkt

Loon is een voorbeeld van een **primaire arbeidsvoorwaarde**. Afspraken over toeslagen, vakanties en pensioenrechten zijn dat ook.

Daarnaast zijn er ook **secundaire arbeidsvoorwaarden**. Voorbeelden zijn verlofregelingen, opleidingsmogelijkheden en een auto van de zaak.

Primaire arbeidsvoorwaarden:
Voorwaarden die betrekking hebben op de financiële beloningen zoals loon, vakantiegeld en overwerktoeslagen.

Secundaire arbeidsvoorwaarden:
Voorwaarden die betrekking hebben op andere beloningen dan in geld zoals opleidingsmogelijkheden, kinderopvang en verlofregelingen.